

KICHIK VA O'RTA GURUHLARDA TEZ AYTISH VA TOPISHMOQLAR VOSITASIDA NUTQNI O'STIRISH USULLARI

Abdusaitova Maftuna

*O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti Ta'lim va
tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim)
mutaxassisligi magistranti*

Kirish

Bolalarning nutq rivojlanishi — tarbiyaning asosiy jihatlaridan biri bo'lib, bu jarayon ayniqsa kichik va o'rta guruhlarda o'ziga xos usullar va o'yinlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Nutqni o'stirishda tez aytish va topishmoqlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada, ushbu usullar orqali bolalarning nutq qobiliyatini qanday rivojlantirish mumkinligi ko'rib chiqiladi.

Tez Aytish: ta'rifi va maqsadi

Tez aytish — bu bolalarning qisqa va aniq so'zlarni tezda ifodalash qobiliyatini oshirishga qaratilgan o'yin yoki mashqdir. Bu jarayonning maqsadi bolalarning nutqni tezda va aniq tarzda ifodalashga o'rgatishdan iboratdir.

Tez aytishning foydalari:

1. **Diqqatni jalb qilish:** Bolalar tez fikrlashga va tez qaror qabul qilishga o'rganadilar.
2. **Tizimli nutq:** Ushbu jarayon bolalarda lug'at boyligini oshirish va nutqni soddalashtirish imkoniyatini beradi.
3. **Ijtimoiy ko'nikmalar:** Tez aytish o'yinlari bolalar orasida muloqot va hamkorlikni rivojlantiradi.

Topishmoqlar: ta'rifi va foydalari

Topishmoqlar — bu bolalarni fikrlashga va muammolarni yechishga undaydigan qiziqarli vazifalardir. Ular bolalar o'rtasida kreativ fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Topishmoqlarning foydalari:

1. **Analitik fikrlash:** Topishmoqni yechish jarayonida bolalar mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.
2. **Ijodiy tafakkur:** Bolalar o'z fikrlarini ifodalash va yangi g'oyalar ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladilar.
3. **Muloqot ko'nikmalari:** Topishmoqlar bolalar orasida o'zaro muloqotni oshiradi.

Tez aytish o'yinlari

Tez aytish o'yinlari kichik va o'rta guruhlar uchun juda foydali hisoblanadi. Quyidagi o'yinlar orqali bolalarning nutqini rivojlantirish mumkin:

1. **“Tez ayt” o'yini:** MTT tarbiyalanuchilar belgilangan mavzu bo'yicha tezda so'zlarni aytishlari kerak. Misol uchun, hayvonlar, mevalar yoki ranglar haqida.

Amaliyot: MTT tarbiyalanuchilar birma-bir chiqib, belgilangan mavzu bo'yicha bir so'z aytishadi. Har bir bolaga faqat 5 soniya beriladi.

2. **“Tugma ayt” o'yini:** MTT tarbiyalanuchilar o'zaro muhokama qilib, har biri so'zning tugmasini (bosh harfini) aytishi kerak. Masalan, “A” harfi bilan boshlanadigan so'zlar.

Amaliyot: Har bir boladan o'z navbatida so'z aytishi talab etiladi, agar bolalar to'g'ri so'z aytmasa, boshqa bolalar yordam berishi mumkin.

3. **“O'rnini top” o'yini:** MTT tarbiyalanuchilar bir nechta so'zlar yoki iboralar keltiriladi va ulardan biri o'chiriladi. Bolalar bu o'chirilgan so'zni topishlari kerak.

Amaliyot: Muallim so'zlar ro'yxatini taqdim etadi va o'chirilgan so'zni bolalardan so'raydi.

Topishmoqlar o'yinlari

Topishmoqlar bolalarni fikrlashga va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga undaydi. Quyidagi topishmoq o'yinlari bolalar uchun qiziqarli bo'lishi mumkin:

1. **“Topishmoq ayt” o'yini:** Muallim bolalarga topishmoqlarni aytadi va ular to'g'ri javob berishlari kerak. Misol uchun: “Qorong'ida yo'l ko'rsatadi, lekin o'zini ko'rinmaydi. Bu nima?” (javob: yulduz).

2. **“Yaratilgan topishmoqlar” o'yini:** Bolalar o'zlari topishmoq yaratishi kerak. Har bir bola o'z yaratgan topishmoqini sinfga aytadi va boshqalar uni yechishga harakat qiladi.

Amaliyot: Bolalar yaratilgan topishmoqlarni yozib oladilar va eng qiziqarli topishmoqni tanlashadi.

3. **“Mavzuli topishmoqlar”:** Har bir sessiyada muayyan mavzuga asoslangan topishmoqlar to'plami tayyorlanadi (masalan, tabiat, sport, hayvonlar va boshqalar).

Amaliyot: Bolalar o'zlarining sevimli mavzularida topishmoq tuzish va o'zaro baham ko'rishlari mumkin.

Guruh ishlari va muhokama

Kichik guruhlarda muhokama va o'yinlar bolalarning o'zaro muloqotini rivojlantiradi. Ushbu jarayonlar orqali bolalar bir-birlaridan o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Guruh ishlarining afzalliklari:

1. **Hamkorlik:** Bolalar o'zaro yordam berish orqali ko'proq o'rganadilar.
2. **Rahbarlik ko'nikmalari:** Guruh ichida rahbarlik qilish, mas'uliyatni o'z zimmlariga olish imkoniyatini beradi.

3. **Fikrlashning xilma-xilligi:** Har bir bola o'z fikrini bildirishi va boshqa bolalarning fikrlariga hurmat bilan qarashi o'rganiladi.

MTT tarbiyalanuchilarni motivatsiya qilish

Bolalarni o'quv jarayonida motivatsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Tez aytish va topishmoqlar o'yinlari bolalarni qiziqtirishi va ularni faol ishtirok etishga undashi kerak.

1. **Mukofotlar:** O'yinlarda g'olib bo'lgan bolalarga kichik mukofotlar berish, ularning qiziqishini oshiradi.

2. **Ijodiy yondashuv:** O'yinlarni qiziqarli qilish uchun yangi formatlar va usullarni qo'llash.

3. **O'zaro baholash:** Bolalar o'zaro bir-birlarini baholashi va fikr almashishi orqali rag'batlantiriladi.

Xulosa

Kichik va o'rta guruhlarda tez aytish va topishmoqlar orqali nutqni rivojlantirish, bolalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini va ijtimoiy ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu usullarni muntazam ravishda qo'llash, bolalarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Har bir muallim, ushbu metodlarni o'z darslarida qo'llash orqali bolalarning nutq rivojlanishiga yordam bera oladi.

Adabiyotlar:

1. Khamidova, M. (2020). *Bolalar nutqini rivojlantirish usullari*. Tashkent: Fan va texnologiya.
2. Iskandarov, O. (2019). *Ta'lim jarayonida o'yinlarni qo'llash*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
3. Ahmadova, R. (2021). *Psixologiya va ta'lim: nutq rivojlanishi*. Tashkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti.
4. Xolmatova, S. (2022). *Tez aytish va topishmoqlar: nazariya va amaliyot*. Tashkent: O'zbekiston fanlar akademiyasi.
5. Abdullaeva, D. (2023). *Nutq va muloqot: bolalar uchun amaliy qo'llanma*. Tashkent: O'zbekiston pedagogika jamiyati.